

Wigwam. A Nagy-tavak környékén élt észak-amerikai indiánok sátrának nevét gyermekkorunk óta ismerjük Fenimore Cooper és mások regényeiből. Nyelvünkben a szó mégsem szépirodalmi művek közvetítésével lett ismertté, hiszen az első Cooper-fordítás csak 1845-ben látott napvilágot. A szóval már jóval korábban találkozunk egy útleírásban, mégpedig 1818-ban Weld Izsák' utazásai Éjszaki Amerikának Státusáiban és Felső 's Alsó Canada' tartományaiban c. könyvben. A könyv 257. lapján az olvasható az indiánokról, hogy „csak egy se betsülné nagyobbra a' legpompásabb épületet is az ő *Vigwamjánál*.” (Baranyay Ferenc alsóbüki evangélikus prédikátor fordítása.)

Szerepe volt a szó meggyökereztetésében Az Éjszakamerikai egyesült országok' történetei című, D. Lardner által angolul írott, A. L. Hermann által németre és abból magyarra fordított műnek. Két magyar fordítása is megjelent 1836-ban, az egyik Bajza Józseftől (Velencei Gábor álnéven), a másik Sasku Károlytól. Bajzánál „a' *wigwam*-ok, vagy is az indusok' satorai 's lakházai szinte különfélék különböző néptörzsökönél” (1: 20). Saskunál „az indus népek *Wigwamaikat*, sátoraikat vagy lakóhelyeiket, különbözőképen készítik” (1: 24). Mindkét fordításban e mondatok után terjedelmes és száraz leírás olvasható e sátrak különféle típusairól.

Ezeknél szemléletesebb, mivel élményszerű leírást olvasunk a wigwamlakók életéről az Egyesült Államokban idővel nagy híre emelkedett és meggazdagodott magyar emigráns, moksai Haraszthy Ágoston Pesten 1844-ben megjelent kétkötetes, Utazás Éjszakamerikában című, ma is élvezettel forgatható könyvében. „Egy fáktól tiszta s gyepek dombocskára értünk, hol indián *wigwamot* találtunk. Ezen wigwam fagalyakból s gömbölyükre vala építve, és akkora lehet, mint nálunk egy közönséges juhászkunyhó. Tetejétől földig hég borítá, mellyet vastag hársfákról fejtenek le az indiánok; egy illy fahég nem ritkán olly nagy, mint egy tápéi gyékény. E kunyhó legfelebb 6 lábnyi magas volt, állani tehát csak közepén lehetett volna, hol azonban rendesen tűz ég. Kint a *wigwam* előtt több pózna vala beásva, mellyekre nagyobb vadbőröket szoktak aggatni, ezek mellett pedig több oszlop a földbe leverve s ezeken keresztül gerendák és a gerendák fölibe mintegy rácsot képező vékonyabb, körül belől 2 hüvelyknyi átmérőjü rudak rakva, hova szinte a vadbőröket terítik és feszítik ki, hogy össze ne száradjanak. . . .Minket kalauzunk a *wigwamba* vezetete. Ennek közepén tűz ége, körülé apró karók valának leverve, a karók s oldalfalak közti tér pedig famohhal vala megrakva s fölibe medve-, bölény-, farkas-, róka- s egyéb vadbőrök terítve, mellyek, mint látszott, ágyul szolgáltak, mert rajtuk több gyerek heverte. A tűz melletti helyet egy hihetőleg a fehérektől cserélt kis vasfazék foglalá el, s egy pár kovás puska, néhány iv és nyil s egy kőből faragott pipa vastag szárral egészíté ki a bútortatot. Mindenütt igen nagy rondaság uralkodék; az ágyban heverő gyermekek, ugy az utban talált nők is ujnnyi szennyvel valának fedve” (1: 160—2).

A Weld és Baranyay által használt írásképhez tért vissza Xántus János 1852-ben írott és 1857-ben közzétett leveleiben: „a folyó tul partján is van egy ily falu 17 *vígvámból* (sátor)” (10).

A szó nyelvünkben a XIX. század második felében lett ismertebbé, de mivel egy távoli világ nálunk nem látható tárgyát jelölte, ezért gyakran a fogalom mibenlétét magyarul közelebből is meghatározó értelmezés segítette az olvasó eligazodását. Így is előfordult azonban, hogy ez az angol nyelvű szövegekben először 1628-ban felbukkanó algonkin (abnaki) eredetű szó (OED; Dict. of Americanisms; Ph. M. Palmer: Neuweltwörter 140–1) magyar szövegekben oly értelemben fordult elő, melyet sem angol, sem más nyugati nyelvű szövegekben nem találunk. Ez a csak a magyarban szereplő jelentésváltozat első ízben különösképp annál a Bölöni Farkas Sándornál, első jeles Amerika-utazónknál bukkan fel 1834-ben, az *Útazás Észak Amerikában* c. több kiadást megért műben, akinek pedig autopsziából volt módja megismerni a wigwam mibenlétét. „Buffalótól nem messze három indus falu (*wigwam*) van” (1966-i kiadás, 207). Nyilván innen merítette harminc évvel később Belányi Ferenc az 1865-ben megjelent *Vadonban*, regényke az Éjszakamerikai Államokban c. könyvében, az első magyar szerzőjű indián regényben. „A *wigwam* — azaz indián falu — igen csinos rendben volt tartva” (115). „A *wigwam* közepén egy civilizáltabb alaku ház emelkedett” (152), — és még több alkalommal ugyane műben.

Ez az 'indián falu' értelem nem bizonyult tartósnak. Idegen szavak szótáraiban a *wigwam* pusztán 'indián kunyhó' jelentésben fordul elő, mégpedig első ízben Radó Antalnál 1904-ben. Jó példa arra, milyen sokáig tart, amíg egy idegen szó megéri a lexikalizálódásra.

Napjaink élőbeszédében néha, nagyon ritkán — s mindig tréfás, bizalmaskodó színezettel — a 'lakás', a 'kégli' jelentésben is előfordul.

(Országh László)